

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Aan de vergetelheid ontruikt: bestuurder van de gezondheidszorg onder Willem I

Welten, F.J.J.

Citation

Welten, F. J. J. (2021). Aan de vergetelheid ontruikt: bestuurder van de gezondheidszorg onder Willem I. *Tijdschrift Voor Geschiedenis*, 134(2), 329-330. doi:10.5117/TVG2021.2.015.WELT

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY-NC 4.0 license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3249929>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Catharina Th. Bakker, *De lijfarts van de koning: het avontuurlijke leven van Franz Joseph Harbaur, 1776-1824* (WalburgPers; Zutphen, 2020) 400 p., € 29,99 ISBN 9789462493186

Aan de vergetelheid ontrukkt: bestuurder van de gezondheidszorg onder Willem I

Catharina Bakker heeft iets bijzonders gepresteerd: ze heeft een biografie geschreven die zich in de spreekwoordelijke ene adem laat uitlezen, over een persoon die nauwelijks schriftelijke sporen heeft nagelaten. De hoofdpersoon, arts Franz Joseph Harbaur, wordt door Catharina Schiller, de weduwe van toneelschrijver Friedrich Schiller, getypeerd als iemand die liever honderd mijl reist dan een brief schrijft. Catharina moet soms vele jaren wachten op de volgende brief van haar vriend. De biografie heeft dan ook een grote inventiviteit en vasthoudendheid aan de dag moeten leggen tijdens haar speurtochten in archieven in half Europa om de handel en wandel van de hoofdrolspeler te reconstrueren. Daarbij heeft ze het geluk gehad dat Harbaur omging met enkele groten der aarde, waardoor zijn levensverhaal via brieven van anderen te volgen is. Bovendien kon Bakker terugvallen op het voorwerk van Nico Plomp, die een leven lang informatie heeft verzameld over Harbaur. Bakker heeft de biografie geschreven die de inmiddels overleden Plomp ooit had willen schrijven. Dat maakt haar prestatie niet minder groot, maar wel iets menselijker.

Als intelligente telg uit een chirurgijnsfamilie in de Elzas is Harbaur min of meer voorbestemd voor een medische carrière. In het revolutionaire Frankrijk zijn de opleidingsmogelijkheden beperkt, zodat hij zijn scholing tot arts in eerste instantie aan Duitse universiteiten volgt, om die daarna, wanneer de revolutionaire chaos is afgelopen, in Parijs af te ronden. De gedetailleerde inkijk in de medische opleidingspraktijk in de late achttiende en vroege negentiende eeuw is boeiend.

Harbaur is geen baanbrekende wetenschapper, maar een bekwame arts die het vertrouwen van zijn patiënten wint. Dankzij zijn tweetaligheid en sociale vaardigheden maakt hij carrière. Via hofarchitect Coudray krijgt Harbaur in 1804 een benoeming als lijfarts van Willem Frederik van Oranje, die op dat moment vorst van Fulda is. Na de voor Pruisen zo smadelijke nederlaag in de dubbelslag bij Jena-Auerstedt op 14 oktober 1806, scheiden de wegen van Willem Frederik en zijn lijfarts zich. Willem Frederik, die als officier aan de Pruisische zijde staat, krijgt na de slag een vrijgeleide van de Fransen. Voor Harbaur is er niet zo'n ontsnappingsclausule. Hij wisselt van kamp en dient voortaan Napoleon. In Berlijn schrijft hij in het Frans samenvattingen van onderschepte Duitse brieven.

In het voorjaar van 1814 legt Harbaur opnieuw contact met Willem Frederik, die inmiddels soeverein vorst van Nederland is. Tweederde van het boek zit er dan al op. Het biografisch genre eist dat elke fase van het leven van de hoofdpersoon min of meer gelijkwaardige aandacht krijgt. Dat gaat ten koste van een meer wetenschappelijke invalshoek, die verlangt dat de auteur zich concentreert op onderwerpen, waarop hij waarlijk een nieuw licht kan werpen. Die onderwerpen komen nu pas in beeld.

'Hoe is het mogelijk dat Clio [= de muze van de Geschiedenis] Franz Joseph Harbaur uit het oog heeft verloren?', vraagt de biografie zich in de inleiding af (p. 12). Ze is wat voorbarig met die vraag, want ze legt niet goed uit, wat hem nu tot zo'n interessante figuur maakt. Over Harbaurs werk als lijfarts van de koning komen we niet veel te weten, ondanks

de belofte van de titel. Bakker beschrijft alleen de relatie die Harbaur heeft met Willem I, zijn zus Louise en hun moeder Wilhelmina van Pruisen. Over Harbaurs rol binnen de hofhouding vernemen we niets, zodat het relaas van een bezoek aan een hofbal in Brussel als een verrassing komt. Wat de biografie niet weet, maar wel had kunnen vermoeden, is dat Harbaur ook een clientèle heeft onder Brusselse aristocraten. Zelfs een koninklijke lijfarts heeft patiënten nodig om zijn vak te kunnen blijven uitoefenen.

Harbaurs blijvende verdiensten liggen op organisatorisch vlak. Hij is een hardwerkende, capabele bestuurder, die leidinggeeft aan een nieuwe, nationale organisatie van de gezondheidszorg, en die tegelijkertijd – als rector magnificus van de kersverse Rijksuniversiteit Leuven – voorzieningen voor het medisch onderwijs uit de grond stampt. Zijn werk bij de Geneeskundige Dienst waaraan hij in de jaren 1817-1824 leidinggeeft – de belangrijkste reden waarom hij een biografie verdient – blijft evenwel onderbelicht. De biografie meldt droogjes dat het enorme archief van de dienst uit die periode nog op bestudering wacht. Hier heeft ze een kans laten liggen.

De karakterisering die Bakker geeft van haar protagonist is overtuigend. Wel heeft

ze moeite met de ondiplomatieke gewoonte van Harbaur om met verbale mokerslagen de inertie van bureaucraten te breken. Iets meer waardering voor de wilskracht van Harbaur om projecten gestalte te geven, zou op zijn plaats zijn.

In een boek waarin veel in Nederland onbekende personen figureren, is het bijna onvermijdelijk dat de auteur een enkele keer de plank mislaat. In 1809 ontmoet Harbaur in Parijs Marianne vom und zum Stein, de zus van de beroemde Pruisische hervormer. Bakker omschrijft haar als ‘de voormalige abdis van het geseculariseerde luthers-gereformeerde prinsbisdom Wallenstein’ (p. 181). Marianne is in 1809 geen voormalige abdis en al helemaal niet van een geseculariseerd prinsbisdom. Zij is dekanes van het stift Wallenstein en zal pas in 1823 abdis van die instelling worden.

Maar de eindindruk blijft toch die van een goed gedocumenteerde en vlot geschreven biografie, die bovendien fraai is geïllustreerd. Bakker, die in 2009 promoveerde op een proefschrift over de financiering van de geestelijke gezondheidszorg tussen 1884 en 1984, schreef dit boek met steun van het Fonds Thorbecke van de KNAW.

Joost Welten, Universiteit Leiden